

POZNÁMKY K „ZASTAVENÍ“ J. S. TROJANA

J. S. Trojan (JST) se hned na počátku táže: „Jestliže je subjekt integrovanou událostí, základní otázka zní: kdo ji integruje?“ Tradičně míří otázka „kdo?“ (tedy po „někom“) na nějaký „subjekt“; pokud říkáme, že chápeme subjekt jako vnitřně integrovanou událost (což je můj návrh; tedy „subjekt-událost“), znamená takto položená otázka, že se tážeme po nějakém „super-subjektu“ či spíše „sub-subjektu“, protože „ještě hlubším sub-jektu“ onoho subjektu-události. Ale pak je opět možno tento „sub-subjekt“ chápat jako dějící se neboli událostný (což ovšem JST právě odmítá; ostatně by to vedlo dál bez konce, takže to není schůdné), anebo jej musíme pochopit jako něco neudálostného, tedy mimo událost samu (jíž je subjekt-událost); a pak ovšem je nutně popřena mnou předpokládaná „vnitřní integrovanost“, protože onen „někdo“ musí být vůči oné události „vnější“. Právě proto má JST za to, že integrovanost události „bez pevného nositele (substrátu) jako uskutečnovatele událostného dění je problematická“, neboť všechny její „fáze“ se stávají „nahodilými mžiky či shluky“, a událost sama se stává „vířivým chaotickým proudem, postrádajícím řád, ukotvení“. Z toho je však patrné, že zdánlivá „otázka“ je ve skutečnosti (jak tomu ostatně bývá velmi často) vlastně jen nekvalitně polemizujícím tvrzením: Trojan prostě chápe slovo „subjekt“ jinak než já, a proto se

s mým pojetím míjí. Mluví o něčem jiném, i když používá stejného slova. Nejde tedy ve skutečnosti ani o jeho námitku, ale o pouhou iuxtapozici jiného pojetí, protože neopouští hranice svého vlastního „kontextu“ (resp. kontextu principiálně ustaveného nejpozději Aristotelem, totiž že změna může probíhat jen na něčem, na nějakém substrátu). – Zcela stranou nechávám v dalším současný stav problematiky „subjektu“ (tzv. „ztrátu subjektu“ v současné filosofii); tam totiž jde velmi často také jen o slovo, název, a nikoli o „věc“. Nepřeju ani ke kritice Trojanova pojetí, které ostatně nebylo vyloženo, ale musel bych je nejprve sám (a jen tentativně) restituovat. Pokusím se proto pouze znovu (i když trochu jinak) předložit to pojetí, které bylo (mělo být) tématem celé disputace z r. 2004.

1) Předpokládám, že integrita je pro nás oba legitimním „fenomémem“, tj. že ji můžeme, resp. v některých případech (a tedy na rozdíl od jiných případů) „vykázat“ a že ji tedy aspoň někdy musíme vzít na vědomí (např. u živých bytostí; ale po mém soudu lze poměrně snadno prokázat, že ji můžeme – a jak mám za to, dokonce musíme – předpokládat i na úrovních nižších, před-lidských a před-živých, dokonce i na úrovni „primordiální“, pokud ovšem do ní nezahrneme i skutečnosti „virtuální“, což by však bylo třeba v jiné souvislosti rovněž rozvést). Takový předpoklad ovšem neplatí pro „hromady“ (agregáty) jsouceny.

2) Mám za to, že takto fenomenálně vykazatelná integrita nemůže být pochopena jinak než jako „dění“,

event. jako „výsledek“ (resp. série výsledků) určitého výkonu (přesněji: opakovaných výkonů).

3) Otvírá se tedy před námi otázka, zda je možno chápat konkrétní integritu jako způsobenou (vyvolanou, uskutečněnou) odjinud, zvenčí. Přitom slovem „konkrétní“ míním nejen její jednotlivost, určitost a snad jedinečnost, nýbrž zejména její „konkrescenci“, odvozeno od *con-cresco* = srůstám (což opět poukazuje na „růst“, řecky *fysis* od *fyein* a *fyesthai*; zde se asi sluší upozornit, že v důsledku zejména novověké posedlosti kvantifikacemi se dnes „růstem“ nejčastěji redukováně rozumí „zvětšování“, zatímco původně to znamenalo „dospívání“ čili spění k plnosti, zralosti; právě tento moment chci naopak zdůraznit jako hlavní).

4) Integrita založená (někým nebo něčím) „zvenčí“ není (nemůže být) chápána jako „pravá“, resp. „skutečná“ (uskutečněná, tj. umožněná, založená a provedená); „pravá“ integrita musí být založena „zvenitř“. Tak jako nemůžeme „konstruovat“ strom, ale při všech zásazích jej musíme nechat „růst“, tj. musíme mu ponechat, aby vyrůstal, rostl, eventuelně srůstal (po očkování nebo roubování apod.) je sám „nehybný“; jde proto o neuvědoměný relikt aristotelství (a tradičního tomismu). Vnitřní rozpornost myšlenky, že „to, co se mění, se vlastně nemění“ (a nesmí měnit, aby změna vůbec byla možná), je neodlučně spjata – ovšem svou rozporností – s nemožností myslet, jak vůbec může něco, co se nemění, být spjata s jakoukoli změnou. Tady nestačí návyk, „vykonávat“ jak samu sebe (své „bytí“), tak také svou vnitřní sjedno-

cenost, a uplatňovat ji i navenek, tj. ve svém zvětšování.

5) „Integrovat“ (v trochu odlišném významu) lze ovšem také zvenčí, ale pak nikdy nepůjde o „pravou událost“. Integrita „nepravá“ události však může (a také musí) být opět „založena“ a „uskutečněna“ výkonem, ale výkonem zvenčí – a pak představuje tento výkon v jistém smyslu (omezeně) samostatnou (omezeně svébytnou) „událost“, přesněji „sub-událost“, totiž „akci“, která má svůj původ a zdroj v nějaké pravé události, totiž právě v onom „subjektu-události“. Tím však nemůžeme operovat generalizovaným způsobem, neboť potom se zajisté znovu otvírá otázka pravé integrity této původní a základní „události“, zakládající jako aktivní (akceschopný) „subjekt-událost“ onu „nepravou“ (protože zvenčí založenou a udržovanou) integritu „nepravou“ (protože nikoli zevnitř integrovanou) události; nakonec tedy je vždycky třeba řešit otázku pravé integrity, založené „vnitřně“, a nikoli „zvenčí“. Otázka po tom, „kdo integruje pravou událost“, je proto vnitřně rozporná a vlastně nesmyslná. Q. E. D.

6) JST má proto jedinou možnost: musí předpokládat „hybatele“, který je sám „nehybný“; jde proto o neuvědoměný relikt aristotelství (a tradičního tomismu). Vnitřní rozpornost myšlenky, že „to, co se mění, se vlastně nemění“ (a nesmí měnit, aby změna vůbec byla možná), je neodlučně spjata – ovšem svou rozporností – s nemožností myslet, jak vůbec může něco, co se nemění, být spjata s jakoukoli změnou. Tady nestačí návyk, „vykonávat“ jak samu sebe (své „bytí“), tak také svou vnitřní sjedno-

ností (tj. pojmově) „uchopit“. A vůbec nejde o to, zda jde o Velkého Hybatele veškerenstva, který je sám nehybný, nebo o nějakého malého hybatele, jehož dosah je omezen jen na jedinou (kon-krétní) událost (to byl přece nevyřešený problém, který si Aristotelés připravil „rozsekáním“ platónského demiurga na maličké kousky, které nastrkal, ano vpašoval do jednotlivých, kon-krétních „pohybů“ jako to, co dělá „dílo uvnitř“ = EN-ERGEIA). Dokonalá „nehybnost“ vůbec nenáleží do „tohoto světa“, tj. do našeho Vesmíru, ale je jen myšlenkovou konstrukcí (jako číslo nebo geometrický útvar apod.). Ve skutečnosti můžeme v našem Vesmíru vykázat pouze pohyby, změny, procesy – některé fantasticky rychlé, některé fantasticky pomalé, ostatní nějak mezi nimi, ale bez krajních hodnot. Ty pomalejší můžeme s jistotou benevolencí někdy pochopit jako „nosné“ pro jiné, které můžeme chápat jako „modulované“ nebo „modulující“; jindy – a to pak vlastně platí universálně – těmi vskutku základními a „nosnými“ jsou ty neuvěřitelně rychlé změny na úrovni kvantové a před-quantové, zatímco ty „pomalé“ musí být dost komplikovaně „organizovány“ tak, aby výsledek „vypadal“ (fenomenálně!) jako „pomalý“, či lépe: aby vskutku pomalý byl. Tak nám o tom aspoň referuje nejnovější teoretická fyzika. (I tak trvalá částice, jakou je proton, je jen nejpevnějším poutem svázaný „pytel superrychle skákajících blech“ nižší úrovně.) Můžeme-li tedy vůbec užít termínu „substrát“ v nějakém posledním, nejzazším smyslu, tak výhradně pro nejmenší „kousky“ událostného dění, na

kterých je „ustaven“ všechn svět. Tyto nejmenší „kousky“ můžeme – po vzoru Whiteheadově – nazvat „primordiální události“ (primordial events). Ty jsou tak „malé“ (tak „primordiální“), že zcela evidentně „drží pohromadě“ už samy sebou, a rozhodně nepotřebují „někoho“ ani „něco“ dalšího, „kdo“ nebo „co“ by je „integrovalo“. Opět tedy: Q. E. D.

7) Posledním bodem je Trojanova tematizace „času“. Zůstanu zde jen při krajně stručných poznámkách (v mezích možností), protože jde, jak dobře víme, o téma obrovité. Nejdříve tedy: co to pro Trojana znamená „objektivní čas“? Pokud by mělo jít o čas „objektivaný“, tj. myšlenkové „zpredmetněný“, pak to je pseudo-čas, protože zbavený časovosti (a „pochopený“ např. jako čtvrtá „dimenze“). Ale pokud by mělo jít o čas skutečný („živý“), pak si nedovedu představit, jak by mohl být „čas“ pochopen jako něco odlišného a oddělitelného od skutečného „dění“. A protože dění je založeno na událostech, a protože nepravé událostné dění je založeno a neseno pravými událostmi, „je“ čas („skutečný“ čili „živý“) pouze tam, kde se dějí pravé události, kde tyto události „časují“, takže čas „se děje“ jen skrze ně (jinak než skrze aktivní výkony subjektů nejruznějších úrovní nemůže „pravý čas“ přicházet a nastávat). Pokud necháme (jen z metodických důvodů a pro zjednodušení) stranou problém primordiálních událostí, které jsou tak krátké, že už jen z toho důvodu nemohou být schopné se k sobě vztáhnout (nemají na to dost „času“), a nemohou se tedy ustavit jako „subjekty“, pak platí, že všechny pravé události

vyšších úrovní jsou události-subjekty a že tedy mají svůj vlastní, tj. subjektivní (nikoli subjektivní!) čas. Tento jejich (subjektivní) čas má opačný směr, než s jakým běžně počítáme (nazvěme ho „obecný“): zatímco máme za to, že všechno předmětné dění kolem nás (a tedy „před“ námi jakožto lidskými subjekty) vychází jakoby z minulosti, stává se aktuálně přítomným a pak přechází opět do minulosti, aby se tam „zapsalo“ nějakými dalšími „vrypy“ a „stopami“, skutečné (pravé, protože vnitřně, tj. subjektivně integrované) dění musí být aktivně vykonáváno (a je tedy založeno na akcích a aktivitách určitých jednotlivých, „konkrescentních“, kon-krétních subjektů), směřuje ergo naopak z přítomnosti (a na základě minulých „zkušeností“) do budoucnosti, a tudíž jakoby proti proudu „obecného“ času (který nám je jakoby „sugerován“ tzv. kauzalitou). Přitom tento „obecný čas“ není ničím jiným než jakýmsi navzájem se překrývajícím a také postupujícím „pletivem“ (spletí) reliktního časování nesčetných subjektů, které si jsou prostorově a časově relativně blízké (právě proto tento „obecný“ čas nemůže nebýt než relativní, tj. závislý na oněch aktivních subjektech, resp. subjektivních aktivitách, a na tom, co po jejich „uskutečnění“ a tedy „zpredmetnění“ z nich zbývá). Tak můžeme říci, že tento „obecný“ (nikoli „objektivní“) čas, který je vždy spjat s určitými regiony a jejich místními okolnostmi a podmínkami, je jakýmsi odkladištěm obecného odpadu po skutečném (pravém, protože mnoha subjekty nejruznějších úrovní „vykonávaném“ a tedy aktivním) dění. Skutečný „svět“ je na základě tohoto „odpadiště“ možno (a nutno) interpretovat, tj. dešifrovat a myšlenkově „rekonstruovat“, ale není možno ani dovoleno jej s oním pouhým „odpadem“ ztotožňovat. Pravý, tj. „vlastní“, jedině a svébytně „skutečný“ čas (nepodmíněný žádnými subjekty) je proto možno vidět jen tam, kde strukturovaná (a nikoli prázdná) budoucnost se rozděluje do mnohovětevnatě zaměřených nepredmetných „budostí“, a taktó „rozsochatě“ (deltovitě) přichází, aby jakoby „oslovila“ subjekty nejruznějších typů, které na tyto „výzvy“ odpovídají tím, že je vtahují do „sebe“ a „organizačně“ zapojují do „svých“ budostí, taktó si je osvojují a dávají se jim k dispozici, aby jim pomohly se uskutečnit, a tedy také zpredmetnit. K tomu je nezbytná aktivita pravých událostí-subjektů, které pak vykonávají nejen své vlastní bytí, ale i to, co je k jejich bytí vyvolalo a k čemu je zaměřuje, do čeho je zapojuje. V tom smyslu pak „bytí“ pravé události-subjektu není nikdy jen výkonem vlastního bytí, ale vždy představuje (může a má představovat) výkon přesahu navíc. Jen proto může být vesmírné dění víc než pouhou kombinací nějakých základních „daností“ (ať už „materiálních“ nebo „duševních“), a dokonce více než rozvíjením něčeho již původně a od počátku „zavinutě“ daného. Právě naopak je v historii a historiích vždy znovu vznikajícího „nového“, které navazuje na „staré“, aby si tak upevnilo novou výchozí platformu pro svůj dosavadní i nový přesah, tudíž někdy i pro přesah sebe sama. – Musíme proto rozlišovat přínejmenším trojí význam slova „čas“; ale žádný z těchto významů nemůže

být spojován s jakoukoli „objektivitou“. „Objektivní čas“ je vnitřně rozporná myšlenka; je to myšlenka neudržitelná, nesmyslná, jedna z nejpodivnějších, ke které dospěla zpředměňující deviace evropského (západoevropského) myšlení.

Nakonec malou poznámku. Mé vlastní intence jsou filosofické, o jejich použitelnosti pro teologii zatím neuvažuji. To je věc teologů; rozhovor s teology jsem připraven vést o společných tématech, ale nikoli jako ten, kdo má pro teology zhotovit

něco, co by jim dovolilo si ponechat všechny dosavadní nástroje a předsudky, jež jejich t(h)eologičtí (tj. oboují) předchůdci v minulosti převzali od starých filosofů. Pokud ovšem najdou snad závažné chyby na tomto pojetí, budu vždy připraven vše znovu promýšlet, leccos uznat a v případě potřeby také leccos revidovat.

Ladislav Hejdánek

V Písku, 24. 6. 2006

Mírně upraveno tamtéž, 5. 7. 2006